

Μακεδονικά

Τόμ. 31, Αρ. 1 (1998)

Αθανάσιος Καραθανάσης, Ο κόλπος του Ορφανού και η περιοχή του- Ορφάνι, Οφρύνιο, Γαληψός, Κάρυανη

Ιωάννης Θ. Μπάκας

doi: [10.12681/makedonika.151](https://doi.org/10.12681/makedonika.151)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπάκας Ι. Θ. (1998). Αθανάσιος Καραθανάσης, Ο κόλπος του Ορφανού και η περιοχή του- Ορφάνι, Οφρύνιο, Γαληψός, Κάρυανη. *Μακεδονικά*, 31(1), 447-451. <https://doi.org/10.12681/makedonika.151>

Τό τρίτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στους Λόγους (Discours): ἐδῶ ὁ κ. Μ.Β. ἀσχολεῖται μέ τίς παροιμίες πού ἐνετόπισε στό Χρονικό τοῦ Ἐφραίμ· ἔτσι συζητεῖ τήν ἱστορική πρακτική τῆς ἀρχαιότητος, αὐτή τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τούς βυζαντινούς ρήτορες-συγγραφεῖς (Συνέσιο Κυρηναίος, Μιχαήλ Γλυκά, Εὐθύμιο Μαλάκη, Μιχαήλ Ψελλό, Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης, Μιχαήλ Χωνιάτη). Ὁ συγγρ. χωρίζει τό κεφάλαιο σέ δύο ἐνότητες· ἡ πρώτη ἀφορᾷ στίς παροιμίες πού ὁ Ἐφραίμ ἀντλεῖ ἀπό τούς κλασικούς συγγραφεῖς· ἡ δευτέρα ἀφορᾷ στίς λαϊκές παροιμίες. Ὁ κ. Μ.Β. ἐπιχειρεῖ ἐπιτυχῶς νά ἐντοπίσει τήν ἀρχική προέλευση μιᾶς ἐκάστης παροιμίας, εἴτε αὐτή ἀναφέρεται στούς κλασικούς, μετακλασικούς καί βυζαντινούς συγγραφεῖς, εἴτε στόν λαό. Στό ἴδιο πνεῦμα κινεῖται προκειμένου νά διακρίνει τίς ἀναφορές τοῦ Ἐφραίμ στίς λαϊκές παραδόσεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπως νά παραδείγμα πῶς φανερόνται οἱ δρόκοντες, τά τέρατα, οἱ κρυμμένοι θησαυροί πού εὐρίσκονται μέ τήν παρέμβαση τῶν ἁγίων, τήν προέλευση τῶν θείων δώρων ἀπό τόν οὐρανό· ἐξετάζει, ἀκόμη, τήν σημασία τοῦ δικέφαλου ἀετοῦ ὡς συμβόλου ἐξουσίας ἀλλά καί ὡς σημείου τῆς θείας βουλῆσεως, τήν τιμωρία τῶν ἀπίστων ἐχθρῶν καί ἄλλα παρόμοια θέματα πού ἀπαντῶνται στά ἀγιογραφικά κείμενα.

Τελικῶς μέ τό βιβλίο αὐτό τοῦ κ. Μ.Β. ἔχουμε ἀκόμη ἓνα χρήσιμο ὄργανο ἐργασίας γιά τήν μελέτη τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας τοῦ 14ου αἰ., πού παραλλήλως συνιστᾷ καί πολύ χρήσιμη πηγή γιά τήν ἱστορία τῆς βυζαντινῆς Θράκης· γιά τόν ἀπλό λόγο ὅτι τό Χρονικό τοῦ Ἐφραίμ Αἰῶνος ἀπηχεῖ πλῆθος λαϊκῶν ἀντιλήψεων τοῦ θρακικοῦ χώρου τῆς ὑπόψη περιόδου. Καί ἔχει σημασία τό γεγονός ὅτι ἀνάλογες ἀντιλήψεις, ἥθη, ἔθιμα, συμπεριφορές, θρησκευτική ζωή συνεχίζονται ἀπαράλλακτα στόν εὐρὺ νεοελληνικό χώρο ἀποδεικνύοντας τήν ἀναμφισβήτητη ἀδιάκοπη πορεία τοῦ Γένους ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὡς τίς ἡμέρες μας. Ὁ κ. Μ.Β. ἐδείξε αὐτή τήν συνέχεια μέσῳ τῆς ἐπιστήμης του, τῆς Λαογραφίας δηλαδή, ὅπως παλαιότερα ὁ Φιλιππουπολίτης ἱατρός Ἀναστάσιος Γεωργιάδης-Λευκίας μέ τό βιβλίο του *Ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων, γραφάντων καί τύποις κοινωνάντων* ὅτι οὐδεὶς τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντων ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐστίν, Ἀθήνα 1843· τό βιβλίο εἶναι γραμμένο στήν ἀρχαία καί στήν λατινική. Θυμίζουμε ὅτι ὁ Ἀν. Γεωργιάδης-Λευκίας ἀπῆντησε μέ τό βιβλίο του αὐτό στόν κατήγορο τοῦ Γένους Fallmerayer πού εἶχε ἀμφισβητήσει αὐτή τήν συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Γι' αὐτό καί τό βιβλίο τοῦ κ. Μ.Β. ἔχει τήν ἀξία του καί τήν σημασία του, ἐφ' ὅσον μέσῳ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Ἐφραίμ Αἰῶνος δείχνει τήν πορεία τοῦ Γένους στήν Θράκη στό ἐνωτικό τρίσημο σχῆμα Ἀρχαιότης - Βυζάντιο - Νέος Ἑλληνισμός.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Αθανάσιος Καραθανάσης, *Ο κόλπος του Ορφανού και η περιοχή του - Ορφάνι, Οφρύνιο, Γαληψός, Κάραννη*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 156.

Μια συνοπτική και προσεκτική μελέτη της τοπικής ιστορίας της περιοχής του σημερινού δήμου Ορφανού του νομού Καβάλας από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή επιχειρεῖ ο καθηγητής της Ιστορίας του Ελληνισμού στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ. κ. Αθανάσιος Καραθανάσης με το βιβλίο του, που τιτλοφορεῖται «Ο κόλπος του Ορφανού και η περιοχή του - Ορφάνι, Οφρύνιο, Γαληψός, Κάραννη».

Η εξιστόρηση ξεκινά με την εγκατάσταση θρακικών φύλων στην περιοχή και κυρίως των Ηδωνών που τελικά επικράτησαν στον χώρο κατά τον 5ο αι. π.Χ. συγκροτώ-

ντας βασίλειο που διατηρήθηκε ως τη μακεδονική κατάκτηση. Η περιοχή όμως από νωρίς, πλούσια καθώς ήταν, έγινε πεδίο σύγκρουσης και συχνά οι ντόπιοι Ήδωνες χρειάστηκε ν' αντιμετώπιζουν εποίκους από άλλες ελληνικές περιοχές και κυρίως τους Αθηναίους, που ίδρυσαν τελικά εκεί κοντά την Αμφίπολη. Με την κατάκτηση από τον Φίλιππο τον Β' της Μακεδονίας σταματά η ιστορία του Ήδωνικού αυτού βασιλείου και σταδιακά σημειώνεται ο εξελληνισμός των Θρακών της περιοχής.

Η εξιστόρηση συνεχίζεται με το άλλο θρακικό φύλο της χώρας αυτής, τους Πιέρους, οι οποίοι παράλληλα με τους Ήδωνες κατοικούσαν στην περιοχή, γύρω κυρίως από το Παγγαίο και νοτιότερα, ιδρύοντας την πόλη Φάγη. Από τους Πιέρους η περιοχή πήρε το όνομα Πιερίδα. Για την αρχαία ιστορία της Ήδωνιδας - Πιερίδας τονίζεται από τον συγγρ. η συμβολή του καθηγητή του Δ.Π.Θ. κ. Δημητρίου Σαμάρη. Ακολουθεί η παρουσίαση των αρχαίων πόλεων του χώρου μέσα από περιγραφές ιστορικών και περιηγητών, όπως της Ηιόνας, επίκειο της Αμφίπολης, της Γαλψού, της Οισύμης, με κορυφαία ανάμεσά τους την Αμφίπολη.

Η συνοπτική παρουσίαση του αρχαιολογικού έργου στο Ορφάνι, την Ηιόνα, την Κάριανη, την Τούλλα, το Οφρύνιο και σε άλλα σημεία της Πιερίδας, όπως ονομάζεται, κοιλάδας με τη συνοδεία πολλών φωτογραφιών από ευρήματα ανασκαφών, καθώς και ιστορικών και αρχαιολογικών πληροφοριών, απασχολούν τον συγγρ. σε ιδιαίτερο υποκεφάλαιο. Από τα πολλά και ποικίλα αρχαιολογικά ευρήματα (ερείπια πόλεων, ιερών, κεραμικά, τάφοι, κ.ά.) καταδεικνύεται το πλούσιο σε ιστορία παρελθόν του χώρου. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο έργο των αρχαιολόγων Μ. Νικολαΐδου-Πατέρα και Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη που εργάστηκαν στην περιοχή. Η ενότητα κλείνει με τις εντυπώσεις δύο περιηγητών του 19ου αι. για την περιοχή, την ιστορία της και την αρχαιολογική της σημασία, του Άγγλου W. M. Leake και του Γάλλου E. M. Cousinier. Οι περιηγητές αυτοί, μέσα από τη ζωντανή αφήγηση που προσφέρει η επίτοπια επίσκεψη του χώρου, έδωσαν πληροφορίες όχι μόνο για την ιστορία της περιοχής, επιχειρώντας την ταύτιση οικισμών με αρχαία πολιίσματα, αλλά κυρίως για την περιγραφή του χώρου και του τρόπου ζωής των κατοίκων του την εποχή της επίσκεψής τους.

Η αναφορά στους ρωμαϊκούς και βυζαντινούς χρόνους απασχολεί τον συγγρ. στη δεύτερη ενότητα του πονήματος. Ο ρόλος της Αμφίπολης συνεχίζει να είναι κυρίαρχος στον τόπο αυτό ως έδρα από το 168 π.Χ. (Συνθήκη Αμφιπόλεως) της πρώτης «μεριδίας» της ρωμαϊκής διοίκησης της Μακεδονίας ως το 146, που η Μακεδονία κατέστη ρωμαϊκή επαρχία. Σημαντικός επίσης και ο ρόλος της πόλης στη διάδοση του χριστιανισμού στην περιοχή. Η θέση της πάνω στην Εγνατία οδό και η περιουσία του Παύλου από τους κοντινούς Φιλίππους προς τη Θεσσαλονίκη μέσω της οδού αυτής της έδωσαν το προνόμιο να δεχτεί νωρίς τον χριστιανισμό και να καταστεί έδρα επισκόπου, επιδρώντας έτσι σε όλη τη γύρω χώρα.

Στη συνέχεια ο τόπος δοκίμασε τις επιδρομές και τις ληστείες των Στρυμονιτών Σλάβων και τις συνέπειες της εκστρατείας των Νορμανδών, που εκεί κοντά το 1185 συνετρίβησαν «παρά τη Δημηρίτσα» από τον Αλέξιο Βρανά, καθώς και τις επιδρομές των Βουλγάρων του Ασάν το 1196.

Κατά τη βυζαντινή διοικητική διαίρεση του 9ου αι. μ.Χ. η περιοχή του Ορφανού εντάχθηκε στο Θέμα Στρυμόνος και με τη νέα διοικητική διαίρεση του 1261 στο κατεπανίτιο Ποπολίς ή Λυκοσχίσματος υπαγομένου στο Θέμα Σεργών ή Στρυμόνος. Για το κατεπανίτιο Ποπολίς ή Λυκοσχίσματος, που καταλαμβάνει όλη την υπό μελέτη περιοχή, σώζονται αρκετές μαρτυρίες από τα τοπωνύμια —πολλά διατηρούνται ως

σήμερα— που μας διασώζουν έγγραφα των αγιορειτικών μονών, πολλές από τις οποίες διατηρούσαν μετόχια στον χώρο. Ανάμεσα στα μετόχια αυτά ξεχωρίζει στο Ορφάνι το μετόχι του Τιμίου Προδρόμου της μονής Διονυσίου του Αγίου Όρους.

Την εποχή των εμφυλίων πολέμων στο Βυζάντιο κατά τον 14ο αι. η περιοχή δέχτηκε τη λεηλασία των Τούρκων του Ορχάν και την κατάκτηση από τον Σέρβο Στέφανο Δουσάν. Σημαντικές είναι οι ειδήσεις για την Ηιόνα και την περιοχή της που δίνει ο Ιωάννης Καντακουζηνός, ο οποίος έφτασε στην περιοχή εκστρατεύοντας εναντίον των Σέρβων, έχοντας όμως μαζί του συμμάχους τους Τούρκους. Ο Καντακουζηνός βρήκε την Ηιόνα αυτόνομη, υπό τη διοίκηση ενός Βιθυνού, του Αλεξίου, που ασχολούνταν με την πειρατεία. Με τον θάνατο του Δουσάν τη διοίκηση ανέλαβε ο Σέρβος δεσπότης των Σερρών Ιωάννης Ugles, η σερβική κυριαρχία όμως στην Πιερική κοιλάδα είχε περιοριστεί και τη διοίκησή της είχε το 1357 ο πριμικιάριος Αλέξιος και ο αδελφός του πρωτοσέβαστος Ιωάννης. Μετά τον θάνατο του τελευταίου η περιοχή περί το 1391 περιήλθε στα χέρια των Τούρκων. Η Πιερική κοιλάδα ερημώθηκε από τους κατοίκους της που προτίμησαν τα γύρω όρη. Το γεγονός αυτό είχε αρχίσει κατά τους βυζαντινούς χρόνους και συνεχίστηκε. Κατά την Τουρκοκρατία πρέπει ν' αναφερθεί ότι από τον 10ο-16ο αι. σημαντικό ρόλο στην περιοχή έπαιξε μια άλλη πόλη, σχετικά κοντά, που αντικατέστησε την Αμφίπολη, η Χρυσούπολη, όπως μαρτυρούν βυζαντινές, δυτικές και οθωμανικές πηγές.

Το επόμενο κεφάλαιο αφορά στην Τουρκοκρατία. Η Πιερική κοιλάδα συνεχίζει να έχει ενδιαφέρον, γιατί εξακολουθεί να βρίσκεται στον δρόμο μεταξύ Θεσσαλονίκης και Κωνσταντινούπολης. Από ωρίς δέχτηκε μεγάλο αριθμό μπουλούκων εποίκων, που όμως δεν μπόρεσαν να υπερχεράσουν την ελληνική χριστιανική πλειοψηφία του πληθυσμού. Από τα μέσα του 16ου αι. ο ελληνικός πληθυσμός ενισχύθηκε σημαντικά με την κάθοδο χριστιανών από τα ορεινά όπου είχαν καταφύγει τους προηγούμενους αιώνες. Το γεγονός αυτό ευνόησε την ανάπτυξη του εμπορίου στο στόμιο του Στρυμόνα και τη δημιουργία μικρών αγορών στην περιοχή με κέντρο το Ορφάνι. Αξιόλογες είναι οι ειδήσεις με περιγραφές για το Ορφάνι που ο συγγρ. συλλέγει από τον Τούρκο περιηγητή Εβλιά Τσελεμπή, καθώς και άλλους επισκέπτες της περιοχής, όπως ο Βενετός Cavazza, ο Γάλλος Cousinery, ο Μ. Λάσκαρης, καθώς και οι Belon, Lucas, Clarke, Beaujour, Leake, Lefort, Ν. Σχινάς, Ν. Φιλιππίδης. Ο εμπορικός χαρακτήρας της περιοχής κυριαρχεί σε όλη την περίοδο από τον 16ο έως τον 19ο αι. με πρωτεύοντα τον ρόλο του σεραϊκού βαμβακιού. Μάλιστα η Γαλλία ίδρυσε στο Ορφάνι εμπορικό πρακτορείο.

Η εξιστόρηση συνεχίζεται με την αναφορά του συγγρ. στην πατριαρχική Εξαρχία του Ορφανίου, μορφή εκκλησιαστικής διοίκησης που περιελάμβανε το Ορφάνι με δεκατέσσερα άλλα χωριά, από τα μέσα περίπου του 16ου αι. Μετά το 1618 πέρασε από πολλές εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες έως το 1721, οπότε εντάχθηκε στη Μητρόπολη Ξάνθης, όπως συνέβη και με τη γειτονική Εξαρχία Καβάλας. Τον 20ό αι. η περιοχή περιήλθε υπό τη Μητρόπολη Ελευθερουπόλεως.

Στην εκκλησιαστική ιστορία του Ορφανού σημαντική ήταν η παρουσία μετοχιών και μονυδρίων του Αγίου Όρους με σημαντικότερο ανάμεσά τους το μετόχι «Ορφάνη» της Μονής Διονυσίου του Αγίου Όρους, για το οποίο μας πληροφορούν πλήθος εγγράφων, κυρίως οθωμανικών από τον 16ο αι. Σημαντική για την έρευνα της ιστορίας του μετοχίου αυτού είναι η συμβολή του καθηγητή του Δ.Π.Θ. κ. Γεωργίου Παπάξογλου, καθώς και του γνωστού Διονυσιάτου μοναχού Γαβριήλ. Αξίζει να αναφερθεί και η παράδοση της διέλευσης του Κοσμά του Αιτωλού από τη Μεσορώπη και

φυσικά τα γύρω από αυτήν χωριά.

Ο συγγρ. συνεχίζει την αναφορά του στην περιοχή κατά την Τουρκοκρατία με τα γεγονότα του 1807, όταν ο Νικοτσάρας, επικεφαλής ενόπλου σώματος, αποτυγχάνοντας να ανέβει βορειότερα στη Βαλκανική, αποκλεισμένος στην περιοχή της Ζίχνης από οχτώ χιλιάδες Τούρκους, κατάφερε να διασπάσει τον κλοιό και να εισέλθει στην περιοχή του Ορφανού και να ξεφύγει. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι ο Ισμαήλ μπέης των Σερρών διατηρούσε την ίδια εποχή ισχυρό πύργο στο Ορφάνι, όπως διασώζει ο Γάλλος πρόξενος Θεσσαλονίκης Clairanbaut. Μετά τα γεγονότα του 1821, όταν η τουρκική καταπίεση έγινε πιο ασφυκτική, σημειώθηκε συρρίκνωση στον ελληνικό πληθυσμό της περιοχής αλλά και ενίσχυσή του στη συνέχεια από Ηπειρώτες κτηνοτρόφους, μικροεμπόρους και κτίστες.

Στα τέλη του 19ου αι. σημειώθηκαν, με αφετηρία τον κόλπο του Ορφανού, αρκετές προσπάθειες διείσδυσης ελληνικών ανταρτικών σωμάτων, με στόχο την εξέγερση των Ελλήνων των ελληνικών περιοχών, που όλες δυστυχώς είχαν δυσάρεστα για τις ίδιες και τον ελληνισμό της περιοχής αποτελέσματα. Ο συγγρ. αναφέρει χαρακτηριστικά την περίπτωση του σώματος Καραβαγγέλη και Δημαρά.

Το κεφάλαιο Τουρκοκρατία κλείνει με στατιστικές του πληθυσμού και την ελληνική εκπαίδευση στην περιοχή. Σχολεία λειτουργούσαν από τα τέλη του 19ου αι. στα Λακκοβίγια, στην Κάβρνανη και στην Πόμπλιανη.

Εξαιρετική ενδιαφέρουσα παρουσιάζει η επόμενη ενότητα, στην οποία ο συγγρ. παραθέτει τα ονόματα των Ευρωπαίων χαρτογράφων που ασχολήθηκαν με την περιοχή του Ορφανού από τον 16ο έως τον 18ο αι. Παρουσιάζονται είκοσι τρεις περιπτώσεις εκδόσεων χαρτών που περιλαμβάνουν τον Στρυμονικό κόλπο, δηλαδή τον κόλπο του Ορφανού ή της Κοντέσσας, όπως μερικοί τον αναφέρουν, καθώς και στοιχεία για τη γύρω περιοχή.

Η σύγχρονη περίοδος του 20ού αι. ξεκινά με μια συνοπτική αναφορά στον Μακεδονικό Αγώνα, που για την περιοχή είχε επίκεντρο το Παγγαίο, και τους Μακεδονομάχους που έδρασαν στον χώρο με κορυφαίο ανάμεσά τους τον καπετάν Τσάρα (Κωνσταντίνου Νταή). Η Βουλγαροκρατία του 1913 και 1916-1918 είναι το επόμενο θέμα που απασχολεί τον συγγρ. κυρίως λόγω των δεινών από τα οποία υπέφερε ο ελληνισμός της περιοχής. Στις καταθέσεις που δόθηκαν στη Διασυμμαχική Επιτροπή μετά την απελευθέρωση της Ανατολικής Μακεδονίας από τους Βουλγάρους γίνεται εκτενής αναφορά στις περιπέτειες που έζησε χωριστά το κάθε χωριό της περιοχής, όπως τα Λακκοβίγια, η Κάβρνανη, η Ποδογόριανη, η Πόμπλιανη, το Ορφάνι, το μετόχι της μονής Διονυσίου, μέσα από τις μαρτυρίες των κατοίκων-θυμάτων της βουλγαρικής θηριωδίας: σφαγές, βιασμοί, λεηλασίες περιουσιών, εκτοπισμοί στη Βουλγαρία, καταναγκαστικά έργα. Ανάλογη ήταν και η κατάσταση με την επανάληψη της βουλγαρικής κατοχής την περίοδο 1941-1944 και την προσπάθεια βίαιου αφελληνισμού και εκβουλγαρισμού της περιοχής, όπως και ολόκληρης της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης. Αποτέλεσμα της βουλγαρικής τρομοκρατίας ήταν η μαζική φυγή κατοίκων προς την πέρα του Στρυμόνα γερμανοκρατούμενη ζώνη της Νιγρίτας.

Η σύγχρονη ζωή και οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή απασχολούν τον συγγρ. σε ιδιαίτερο υποκεφάλαιο. Αναφέρονται στοιχεία από την ιστορία του Ορφυνίου της Μ. Ασίας, πολλοί από τους κατοίκους του οποίου εγκαταστάθηκαν γύρω από τον κόλπο του Ορφανού, στη γειτονική Ασπροβάλτα και στα Κάτω Λακκοβίγια (σημ. Ορφύνιο). Οι αναφορές στη μορφή και σύσταση των χωριών της περιοχής συνεχίζονται με το Ορφάνι, στην εκκλησία του οποίου φυλάσσονται πολλά

κειμήλια που έφεραν Πόντιοι πρόσφυγες, τη Γαληψό και την προέλευση των κατοίκων της, την Κάρυανη με τη σημερινή της μορφή και την καταγωγή των κατοίκων της. Παντού κύριοι πληροφορητές του συγγρ. είναι οι ιερείς των αναφερόμενων χωριών.

Το πόνημα τελειώνει με το επίμετρο που συμπληρώνει τις πληροφορίες για τη νεότερη ιστορία της περιοχής και σημαντικό αριθμό φωτογραφιών.

Ο συγγρ. καθηγητής κ. Α.Κ., ανταποκρινόμενος στη σφοδρή επιθυμία των κατοίκων, όπως αναφέρει ο δήμαρχος Ορφανού κ. Δημήτριος Σιούρθας στην εισαγωγή του, πέτυχε να προσφέρει, όχι μόνο στους κατοίκους του δήμου Ορφανού αλλά και στο ευρύ κοινό, ένα αξιόλογο εγχειρίδιο τοπικής ιστορίας, συλλέγοντας πολύτιμο υλικό από τη σχετική βιβλιογραφία για την περιοχή. Η εργασία αυτή του κ. Α.Κ. σε συνδυασμό με τη φετινή (1999) επανέκδοση του σπάνιου βιβλίου του Αστερίου Γουσίου «Η κατά το Παγγαίο χώρα Λακκοβίκια», Λευψία 1894, συμβάλλουν αποφασιστικά στη γνωριμία με μια περιοχή πλούσια σε ιστορία, παραμελημένη όμως από τους ιστορικούς και άγνωστη στον απλό αναγνώστη.

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΜΠΑΚΑΣ